

ПСИХОЛОГІЧНА РЕСУРСНІСТЬ МЕТАФОРИЗАЦІЇ «Я-ОБРАЗУ»

О.В. Костюченко

доцент кафедри психології

Київський національний університет культури і мистецтв

Здатність людини актуалізувати власні потенціали у саморозвитку, саморозкритті, по суті є потенційністю в особистісній самореалізації, механізми якої без фільтрів-обмежувань запускаються не лише свідомо, а й на рівні підсвідомості. В провідних психологічних підходах до різних рівнів людського «Я», психічної організації, спостерігається широкий інтерес до методів, засобів і методик, спрямованих на зміни, трансформації в людській свідомості й особистості.

Найважливішим психологічним ресурсом, передумовою досягнення успіху в життєдіяльності та професійній самореалізації, спілкуванні та взаємодії, формуванні життєвої позиції людини, вважається здатність людини актуалізувати власні психологічні потенціали з метою саморозвитку, саморозкриття, самореалізації, що є можливим при формуванні повноцінного «Я-образу». Головною функцією «Я-образу» є забезпечення інтегрованості, цілісності індивіда, суб'єктивної гармонії. «Я-образ» є суб'єктивним відображенням об'єктивного стану суб'єкта в системі реальних стосунків із довкіллям, на відміну від самосвідомості крім усвідомлених компонентів; містить несвідоме «Я» на рівні самопочуття, уявлень. У сучасних психологічних дослідженнях різних вчених (І. Кон, Х. Кохут, Ч. Кулі, В. Мерлін, Дж. Мід, Д. Ошанін, Ф. Патакі, Л. Первін, Х. Хартман та ін.) підкреслюється роль образу «Я» як узагальненого механізму саморегуляції особистості, у забезпеченні ідентифікації, особистісної відповідальності, породженні почуття соціальної причетності.

Серед різних механізмів формування «Я-образу» (ідентифікація, внутрішній діалог, рефлексія, раціоналізація, приписування бажаних якостей, привласнення

думки інших про себе, порівняння, аналіз власних дій) зосередимо увагу на метафоризації, специфіка якої як самостійного виду когнітивної діяльності, багатогранного явища розкрита в працях К. Алексєєва, В. Гака, Д. Гілфорда, М. Джонсона, Д. Девідсона, Дж. Лакоффа, Е. МакКормака, В. Москалюк, С. Неретіної, Х. Ортеги-і-Гассета, І. Полозової, О. Потебні, С. Сисоєвої, В. Харченко, Л. Шрагіної, Р. Якобсона й ін. «Діалог метафор» у свідомості людини дозволяє реконструювати її внутрішній світ: здійснити пристосування до предметного середовища шляхом перетворення предметного світу особистості (людина змінює своє ставлення до об'єктів), або здійснити гармонізацію внутрішнього світу з зовнішнім шляхом перетворення довкілля (людина змінює свою поведінку) [2].

Одним з інструментів проникнення в несвідоме є переведення внутрішнього переживання людини в текст метафори, що поєднує в собі слово і образ і дозволяє здійснити не тільки рух всередину, але і назад зовні. Одним із процесів виникнення й представлення в мові ментальних моделей є метафоризація – динамічний процес, що призводить в динамічний стан знання про світ, тому що в цьому процесі бере участь одразу вже готове набуте значення і разом з тим викликана ним асоціативна уява, а також – не сумісні на перший погляд позамовні суттєвості, в чому виявляється когнітивна функція метафори. В основі метафоризації лежить розпливчастість понять, якими оперує людина, відображаючи у своїй свідомості різноманітну позамовну діяльність. У метафоричній повсякденній свідомості під час вибору еталону «все годиться для всього» (конкретне поняття використовується для вираження абстрактного, емпіричне – для символічного, а система чуттєвого пізнання підміняє іншу й т. ін.) створюється ніби єдиний цілісний образ інтегральної реальності, у якій «все складається з усього» [5]. Метафоризація внутрішнього переживання «Я-образу» сприяє вирішенню конкретної проблеми, перетворюючись в образ цієї проблеми, що дозволяє людині на час дисоціюватися від неї. До того ж завдяки метафорі

приватний сенс проблеми знаходить вираз в загальному життєвому сенсі людини. Для когнітивної активації метафоричного мислення існують певні правила так званих терапевтичних метафор [1], які повинні: – бути ідентичними проблемі (при цьому не мати з нею прямої подібності), для занурення в метафоричний світ і ототожнення себе з персонажами і подіями придуманого світу; – пропонувати замістик досвіду (якусь модель), почувши який і провівши його крізь фільтри власних проблем, надається змога побачити можливості нового вибору; – мати позитивне завершення, як винагорода за всі негаразди і випробування, надихати, покращувати настрій і допомагати знайти психологічний ресурс. Таким чином, ми вважаємо, що метафоризація внутрішнього переживання є одним з ефективних способів допомоги у вирішенні психологічних проблем у формуванні «Я-образу» й організації індивідуального розвитку особистості.

Метафоричні образи завдяки властивій їм специфіці можуть реалізувати наступні функції: пізнавальну, прогностичну, регулюючу, креативну, комунікативну. У контексті теми дослідження увагу акцентуємо на регуляції поведінки і діяльності, що відбувається завдяки інтенціональним й афективним компонентам метафоричного «Я-образу», коли допускається певна міра незалежності діяльності від безпосередньої зовнішньої ситуації. Це можливо завдяки тому, що образ, будучи певною суб'єктивною даністю, завжди об'єктивований і екстеріоризований (локалізований) у зовнішньому тривимірному просторі, тобто там, де знаходяться предмети чи дії з ними. Фундатори теорії суб'єктивного біхевіоризму Д. Міллер, Ю. Галантер, К. Прибрам визначали образ як нагромаджене й організоване знання організму про себе і про світ, у якому він існує. Креативна функція, на наш погляд, є однією з основних функцій метафоричного образу, припускає наявність елементів творчості в його творенні, належить до сфери реконструкції і конструювання (моделювання, перетворення, трансформацій) об'єкта. Завдяки креативності метафоричних образів стає можливим одержання інформації про структурно-просторові і часові

характеристики можливих світів шляхом наочно-образного перетворення невідомого у відоме, відомого у невідоме, часткового у цілісне, створюється індивідуальна картина світу в наочних образах. Креативність метафоричного мислення полягає в тому, що той самий об'єкт, та сама предметна ситуація, реальність, актуальна чи шукана цілісність, може бути прототипом величезної кількості різних моделей чи моделювальних уявлень.

Наразі відбувається зростання інтересу до метафоризації «Я-образу» психологів, коучів, психотерапевтів, педагогів як до продуктивного способу усвідомлення особистісної ідентичності у процесі роботи з особистісними метафорами, які визначаються самовідчуттям особистості, її життєвими цінностями і її особистісними ролями, що пов'язано зі «зміною наукової парадигми гуманітарного знання, у центрі якого опинилася діяльність людини, що забезпечує їй орієнтацію у світі, його практичне засвоєння, пізнання і розуміння процесів, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому для неї світі» [3], «специфічний мисленнєвий процес, в якому ми розуміємо одну сферу досвіду в поняттях іншої сфери» [4].

Отже, метафоризація ґрунтується на семантичних і концептуальних знаннях людини, на знаннях про навколишній світ. Використання метафоричних образів у візуальній і вербальній формі надає можливість усвідомлення емоційної, ментальної і тілесної сфери, психологічних ресурсів особистості, в безпечній обстановці, вільній від оціночних суджень. Роль метафори є найбільш значущою у відображенні тих фрагментів дійсності, які не дані у безпосередніх відчуттях, у формуванні абстрактних понять і в позначенні нових реалій. Процес утворення нових метафор відображає зміни у самосприйманні та самостворенні, і робить можливим бачення «Я-образу» дещо у новому світлі, а також інтерпретувати його через призму процесу метафоризації, коли відбувається само- і світосприйняття. При всьому різноманітті типів особистісні метафори мають важливі особливості: здатність виступити стабілізаторами психоемоційного стану людини,

демонструючи моделі ефективної аналогової поведінки, що виключно важливо для людини як істоти соціальної; сприяють трансформації Особистої Історії, звільненню від шкідливих, неефективних життєвих сценаріїв і створенню нових, розкриттю і реалізації нових можливостей у житті.

Література:

1. Гордон Д. Терапевтические метафоры. Оказание помощи другим посредством зеркала. Санкт-Петербург: Белый кролик, 1995. 196 с.
2. Залевская А. А. Общенаучная метафора «живое знание» и проблема значения слова. *Вестник Тверского государственного университета. Серия «Филология»*. 2007. № 12 [40]. Вып. 7 «Лингвистика и межкультурная коммуникация». С. 18–33.
3. Мазепова О. В. Метафора як засіб створення мовної картини світу. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2004. Книга 2, № 12. С. 3.
4. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. Москва, 1988. С. 317.
5. Шрагіна Л. І. Технологія розвитку креативності. Київ: Шкільний світ, 2010. С. 53.